

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Жданович Я.

Науковий керівник –доц. Грушко В.С.

ЗАГРОЗА СВОБОДІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуальність теми дослідження обумовлено низкою проблем, що виникають у процесі формування нового інформаційного суспільства, для якого характерний швидкий темп розвитку. Світові інформаційні ресурси розподілені нерівномірно серед країн, що значною мірою обумовлює відмінності в їх економічному та культурному розвитку.

У 2003 році відбулася I стадія Всесвітнього Самміту з питань інформаційного суспільства, на якому піднімалася тема інформаційної глобалізації. Було підписано відразу два міждержавних документи «План дій» та «Декларацію принципів», де при участі 161-єї країни було утверджено вектори подальшого розвитку світового інформаційного товариства [1, с.3]. Обставини, що змусили країни підписати цей документ доволі прості — посилення соціально-політичних розмежувань через нерівномірність «цифрового розподілу». Громадяни усього світу в сучасних реаліях поділені на два класи: тих, хто має широкий доступ до інформації, та тих, хто немає. І чим більше громадян «першого класу» в країні, тим вона вагоміша на міжнародній арені, має більшу інвестиційну привабливість, вищу конкурентоспроможність та інше. Різні країни використовують різні підходи до переходу від індустріального до інформаційного ладу. Ці підходи у великій мірі залежать від панівних ідеологій у державах, діяльності наддержавних утворень та традицій, сформованих у різних частинах світу. Не виключено, що суспільству на інформаційному етапі розвитку може загрожувати небезпека тотального контролю за людьми, які стають беззахисними перед можливостями сучасних інформаційних технологій, якщо такі потужні інструменти опиняться в руках спраглих всеосяжної влади.

Аналіз досліджень проблематики питання свободи інформаційного суспільства користується увагою сучасних іноземних та вітчизняних дослідників. Науково-теоретичну та методологічну базу дослідження склали праці таких іноземних вчених як: Й. Масуди, Ф. Фукуяма, Дж. Мура, В. Перента, А. Вестіна, Г. Маркузе, Ч. Тейлора, М. Сандела, К. Панцерева та ін. Серед вітчизняних авторів, що вплинули на розвиток даної тематики, слід зазначити українця М. Красікова.

Метою статті є створення прогнозу перспектив збереження свободи в умовах розвитку інформаційного суспільства на основі аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців.

Інформаційне суспільство являє собою єдиний простір, в якому генеруються знання та інформація. Це концепція історичного етапу розвитку цивілізації в постіндустріальний період, коли кожна людина матиме змогу не лише створювати інформацію, знання та мати до них доступ, а й обмінюватися ними з іншими людьми для реалізації потенціалу співпраці, сталого розвитку суспільства та покращення якості життя [1, с.9].

Знання та інформація стають основними продуктами виробництва інформаційного суспільства. Вперше нові тенденції у розвитку суспільства були виявлені у 50-х роках ХХ століття. Зокрема теорію інформаційного суспільства було сформовано в Японії професором соціології та футурології Йонезою Масудою у праці «Комп'ютопія», і з того часу швидко набрала поширення в колі суспільствознавців [2, с.46]. Масуда зазначав, що соціальний лад в такому суспільстві буде децентралізованим та громадянським.

Пріоритети у політичній системі будуть надаватися принципам синергізму та увазі до думок меншості, що формуватиме демократичний устрій правління. Професор наголошував, що донедавна було фізично неможливо залучити велику кількість громадян до участі в

політичному житті через відсутність потрібного рівня комунікації, але наразі ця проблема подолана за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій.

За Й. Масудою, людство стоїть перед суворим вибором між «комп'ютопією», тобто справедливим інформаційним суспільством побудованим на правових принципах демократії, та «Орвеллівською державою». Поворотний момент в питанні контролю за пересічною людиною настав саме після того, як світове співтовариство зіштовхнулося із тероризмом в глобальних його масштабах, а саме теракту «09/11», що вчинила терористична ісламістська організація «Аль-Каїда». Після цього розпочався період посиленого стеження за пересічними людьми (переміщення, особистих зв'язків, інформаційного сліду тощо) з боку державного апарату, сам факт початку якого тягне нас в тенета контролюваного суспільства [3, с.253-269].

Існує серйозна небезпека, що постіндустріальні країни зберігають тенденцію розвитку тотального контролю за людьми. У наш час нарастають проблеми у цій сфері, що вже проявилось в скандалах пов'язаних з Джуліаном Асанджем та боротьбою проти функціонування сайту «Wikileaks», чи Джоном Сноуденом та розкритою ним мережею шпіонажу у мережі інтернет, чи діяльністю цифрових корпорацій (Google, Facebook тощо), що збирають про людей персональні дані [4, с.45-53].

На сьогодні до органів державної влади висунуто вимоги від імені інформаційного суспільства. Постіндустріальні країни вбачають перспективи свого розвитку в посиленні демократичних засад, делегувані повноважень громадськості, що змінюватиме попередні режими малоефективного адміністративного функціонування.

Історичні випробовування показали, що такий варіант розвитку є вигіднішим економічно, адже він породжує низку можливостей для суспільства. Френсіс Фукуяма дійшов висновку, що конкуренція в економічному просторі змусила надати пріоритет інженерам та вченим, що були більш схильні до принципів демократії, ніж номенклатура [5, с.93]. Іншими словами, невідворотність економічних змін вплинули на зміни у політичних настроях. З одного боку суспільство дійсно на шляху до контролюваності, зокрема економічного контролю людей як споживачів. Проте, з іншого боку, неможливо змусити людину, наприклад, купувати певну продукцію силою, їй потрібно залишити можливість вибору, а це йде в розріз з утвердженням тоталітарного режиму.

Одним із базових призначень свободи є забезпечення автономності індивіда. Традиція конфіденційності приватного життя в сучасному розумінні бере свій початок в ХІХ – першій половині ХХ ст. у цінностях західного суспільства, що утверджувались не одне століття.

Наприклад, американський вчений Джим Мур зрівнює приватність з щастям, та вважає їх універсальними суспільними цінностями, що потребують захисту [6, с.200-212]. Інший дослідник з США, В. Перент, зазначає, що людина, має повний контроль над доступом до особистої інформації про себе і має право розкривати іншим стільки, скільки сама особа вважає для себе за потрібне.

Перент виділяє три аргументації щодо важливості конфіденційності, що також відповідають поглядам Алана Вестіна.

- 1) Людина має над іншою людиною владу, якщо володіє про неї інформацією.
- 2) Люди нетолерантні до способу життя, що відрізняється від їхнього, тому конфіденційність є засобом самозахисту.
- 2) Конфіденційність – це захист від людей, що апіорі нетолерантні до іншого способу життя, ніж вони звикли вести.
- 3) Конфіденційність це важливий елемент ліберальної ідеології західного суспільства, що формувався протягом тривалого часу та став традиційним [7, с.95].

Ще одне значення свободи пов'язане з формуванням культури суспільства споживання, що бере витоки з другої половини ХХ ст. Після завершення Другої Світової війни більшості країн Європи вдалося стабілізувати свої економіки, що спричинило позитивні зміни в динаміці рівня життя людей. Одночасно з тим виріс і купівельно-споживацький потенціал населення, на прилавках крамниць множився асортимент продукції. Але деякі соціальні філософи бачили у цьому загрозу. Герберт Маркузе у праці «Одномірне суспільство» ставить під сумнів панування свободи у сучасному суспільстві, яке характеризує як «хижацьке, невільне». Філософ зазначав, що контроль здійснюється за допомогою системи нав'язаних потреб [8, с.268]. Маркузе трактує

їх як «несправжні», а тому доходить до висновку, що людські «істинні» потреби губляться серед «несправжніх».

Очевидно, що свобода як приватна автономія не втрачає своєї важливості. Право невтручання сторонніх осіб та держави у особисте життя людей без їх особистої згоди є однією з фундаментів індивідуальності та демократії у світі. З іншого боку, запровадження інформаційних технологій, окрім можливостей більше розширити людям коло спілкування, дає контролюючим органам, зловмисникам та державі більше простору для збирання та накопичення даних про громадян з метою їх корисливого використання.

Інформаційне суспільство надає людині можливість розширити межі споживання. Але воно одночасно породжує небезпеку загубитися у виборі та піддатись різноманітним маніпуляціям.

Також набуває поширення усвідомлення свободи як автономії спільнот. Людина і спільнота не відділені одне від одного, вони є складною системою, що синергують між собою. Окрема людина лише у спільноті може реалізувати власні життєві цілі та просувати свої цінності. І тому найбільшою загрозою свободі є небезпека руйнування соціумів [9, с.108].

Утворення нової суспільної системи комунікації стало вимогою XXI століття. В інформаційному та індустріальному суспільствах притаманні ті ж самі соціальні суперечності, проте між ними є принципові відмінності, що полягають в акцентуванні на інформаційному факторі в системі суспільних відносин [10, с.66].

Інформаційне суспільство не є виходом соціуму на новий рівень свободи. Зокрема, у будь-якій країні присутній державний та споживчий контроль. Метою державного контролю в інформаційну епоху є забезпечення безпеки державного устрою і здійснюється він спеціальними службами, що теоретично можуть отримувати про людей персональні дані без їх відома. Втім, для підтримки зовнішньополітичної та економічної конкурентоспроможності на міжнародному рівні державам необхідно давати економічну свободу громадянам.

Метою споживчого контролю є визначення уподобань людей та спроби нав'язати їм певний продукт. Споживчий контроль за людьми також обмежений, адже він не централізований, а розділений на безліч комерційних конкурентів, що дає можливості людям вільно обирати ту чи іншу продукцію.

Контроль людей у цих двох випадках має рамки, тому апіорі не стане тотальним. Сучасні економічно передові країни лідирують за показниками ВВП та міжнародним індексом щастя через змогу їх громадян діяти вільно в економічній та приватній сферах. Свобода у високорозвинутих країнах, забезпечується їх демократичними та ліберальними режимами. Зважаючи на загальносвітові тенденції, які сприяють поширенню саме цих режимів, ми робимо висновок, що збереження свободи людини в інформаційному суспільстві можливе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 — Туніс 2005). Підсумкові документи, декларація 995_с57. Видання Міністерства транспорту та зв'язку України — Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації. Київ, 2006. — 46 с.
2. Масуда Й. Комп'ютопія // Філософська і соціологічна думка. - 1993. - №6. — С. 36-50.
3. Дмитрий Кузнецов. События 11 сентября 2001 года и проблема международного терроризма в зеркале общественного мнения. — М.: URSS, 2009. — 400 с. — 500 экз. — ISBN 978-5-397-00312-4.
4. Geoffroy de Lagasnerie. The Art of Revolt, 2017. — 128 p.
5. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. — 1990. — № 3. — С. 84—118.
6. Moor J. Toward a theory of privacy in the information age / J. Moor. — In R. M. Baird, R. Ramsower, & S. E. Rosenbaum (Eds.), Cyberethics: Social & moral issues in the computer age. — 2002, — pp. 200-212.
7. Parent W. A. Privacy, morality and the law / W. A. Parent // Philosophy & Public Affairs. — 12(4), - 1983, - с. 269-288.
8. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек. / Г. Маркузе. Перев.: А. А. Юдин. М.: «АСТ», 2003. — 528 с.
9. Красіков М., Представлення свободи в інформаційному суспільстві / Вісник Дніпропетровського університету. — 2016. - №1. — С.104-111
10. Панцерев К.А. Информационное общество: эволюция концепции в исторической перспективе / К.А. Панцерев // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. — 2010. - №6. — С. 65-72.